

УДК 78.087.68] – 047.22:378.011.3-051
DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-20>

Марія НАУМЕНКО

старший викладач циклової комісії методики музичної освіти та вокально-хорової підготовки, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, просп. Волі, 36, м. Луцьк, Україна, 43010

ORCID: 0000-0002-9745-4855

Аліна СТЕПАНЮК

викладач циклової комісії методики музичної освіти та вокально-хорової підготовки, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, просп. Волі, 36, м. Луцьк, Україна, 43010

ORCID: 0000-0002-2359-4687

Бібліографічний опис статті: Науменко, М., Степанюк, А. (2025). Вплив традицій національного хорового мистецтва на формування фахових компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 157–163, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-20>

ВПЛИВ ТРАДИЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті нами розглянуто інтеграцію національного хорового мистецтва, вплив його багаторічних традицій, виконавський досвід педагогів-практиків у систему кваліфікаційної підготовки здобувачів фахової передвищої та вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійною програмою А4 Середня освіта (А4.13 Мистецтво. Музичне мистецтво) – майбутніх учителів музичного мистецтва закладів загальної середньої освіти, керівників дитячих та юнацьких хорових колективів.

Окреслено історико-культурні передумови розвитку українського хорового мистецтва, ретроспективу становлення диригентсько-хорової освіти на теренах України, визначені її особливості та основні напрями діяльності видатних діячів шкіл хорового виконавства, зокрема Київської, Львівської та Одеської (О. Кошиця, С. Турчака, П. Муравського, К. Пігорова, Ф. Колесси, М. Колесси та багатьох інших).

З'ясовано зміст і структуру фахових компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва (за сумісництвом керівника дитячого (шкільного) хорового колективу) в контексті диригентсько-хорової підготовки, серед яких вдосконалення власної виконавської майстерності, володіння диригентсько-технічними та вокально-хоровими навичками, розвиток їхньої співацької культури, музично-слухових уявлень, початкова робота з хоровими партитурами, здійснення історико-стилістичного, музично-теоретичного, вокально-хорового та виконавського аналізу, написання анотації, тощо.

Визначено педагогічний потенціал традицій українського хорового мистецтва у процесі формування професійної майстерності, розвитку професійно-ціннісних орієнтацій, художньо-естетичного світогляду та диригентсько-виконавських умінь майбутніх учителів музичного мистецтва.

Обґрунтовано доцільність використання науково-методичних праць, педагогічного та власного виконавського досвіду провідних діячів хорового мистецтва у професійній підготовці конкурентоспроможного фахівця, який володіє сучасними науковими теоріями та технологіями у галузі мистецької освіти, здатного до фахової музично-педагогічної діяльності, самоосвіти та професійного самовдосконалення.

Ключові слова: національне хорове мистецтво, школа хорового виконавства, диригентсько-хорова підготовка, фахові компетентності, мистецька освіта, професійна підготовка, вчитель музичного мистецтва, керівник дитячого (юнацького) хорового колективу.

Mariia NAUMENKO

Assistant Professor at the Cycle Commission of Methods of Music Education and Vocal-Choral Training, Municipal Institution of Higher Education "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council, 36 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43010

ORCID: 0000-0002-9745-4855

Alina STEPANIUK

Lecturer at the Cycle Commission of Methods of Music Education and Vocal-Choral Training, Municipal Institution of Higher Education "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council, 36 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43010

ORCID: 0000-0002-2359-4687

To cite this article: Naumenko, M., Stepaniuk, A. (2025). Vplyv tradytsii natsionalnoho khorovoho mystetstva na formuvannia fakhovykh kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [The influence of national choral art traditions on the formation of professional competencies of future music teachers]. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 157–163, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-20>

THE INFLUENCE OF NATIONAL CHORAL ART TRADITIONS ON THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE MUSIC TEACHERS

In this article, we examine the integration of national choral art, the influence of its long-standing traditions, and the performance experience of practicing teachers into the system of qualification training for students pursuing pre-higher and higher education who are enrolled in the A4 Secondary Education (A4.13 Arts. Music Art) – future music teachers in general secondary education institutions, leaders of children's and youth choir groups.

The historical and cultural prerequisites for the development of Ukrainian choral art are outlined, a retrospective of the formation of conducting and choral education in Ukraine is provided, and its features and main areas of activity of prominent figures in choral performance schools, in particular those in Kyiv, Lviv, and Odesa (O. Koshytsia, S. Turchak, P. Muravsky, K. Pigrova, F. Kolessa, M. Kolessa, and many others).

The content and structure of professional competencies of future music teachers (who also serve as leaders of children's (school) choirs) in the context of conducting and choral training have been identified, including the improvement of their own performing skills, mastery of conducting and vocal-choral skills, development of their singing culture, musical and auditory perceptions, initial work with choral scores, historical and stylistic, musical and theoretical, vocal and choral, and performance analysis, writing annotations, etc.

The pedagogical potential of Ukrainian choral art traditions in the process of forming professional skills, developing professional and value orientations, artistic and aesthetic worldview, and conducting and performing skills of future music teachers has been determined.

The expediency of using scientific and methodological works, pedagogical and personal performance experience of leading figures in choral art in the professional training of competitive specialists who are proficient in modern scientific theories and technologies in the field of arts education and capable of professional musical and pedagogical activity, self-education, and professional self-improvement.

Key words: national choral art, choral performance school, conducting and choral training, professional competencies, arts education, professional training, music teacher, children's (youth) choir director.

Актуальність проблеми. Сучасна система мистецько-педагогічної освіти в Україні зорієнтована на формування конкурентоспроможного, кваліфікованого педагога, який здатний не лише передавати музично-теоретичні знання, а й формувати у дітей духовно-естетичні цінності. В даному контексті звернення до традицій національного хорового мистецтва є надзвичайно важливим, адже саме хорова культура є ключем до розуміння духовної спадщини власного народу, й водночас інструментом

виховання патріотизму, любові до рідного краю, вшанування його традицій та звичаїв. Виконавське хорове мистецтво бере безпосередню участь у процесах формування музичної культури молоді, їхнього художньо-естетичного смаку, сприяє розвитку комунікативних та організаційних навичок.

Зважаючи на це, майбутнього вчителя музичного мистецтва закладу загальної середньої освіти варто розглядати як одного з носіїв української культури та національної ідентичності,

елементи якої він, в свою чергу, передаватиме наступним поколінням, тим самим забезпечуючи здійснення відповідної навчально-виховної мети. Саме тому проблеми їхньої фахової підготовки, у системі якої диригентсько-хорова посідає одне з провідних місць, є надзвичайно актуальною (Шкоба, 2024: 279).

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблеми підготовки майбутніх фахівців до керування хором розглядали О. Бенч-Шокало, Ю. Пучко-Колесник, А. Козир, П. Ковалик, В. Андрущенко, О. Щолокова; основні етапи еволюції диригентсько-хорового мистецтва – Г. Карась, А. Мартинюк, А. Лащенко, І. Ярошенко, Л. Ярошевська, М. Бурбан, В. Рожок; становлення диригентсько-хорової техніки – К. Пігров, М. Колесса, А. Мархалевський, Н. Селезньова, Т. Смирнова, І. Розумний, А. Болгарський, А. Растрігіна, С. Світайло, Л. Костенко, Л. Шумська; значення вокально-інструментальної підготовки хормейстера – В. Федоришин, В. Шип, І. Каленик; фахову ерудованість, творче мислення та здатність до інтерпретації – Є. Білявський, І. Гулеско, Д. Загрецький, О. Козіна, Л. Сбітнева; аналіз диригентської роботи та управління самодіяльними хоровими колективами – С. Горбенко, П. Ковалик, А. Козир, А. Мархалевський; основи хорознавства – О. Коломoeць, Є. Єгоров, К. Пігров, Т. Смирнова, В. Доронюк та інші.

Школа у хоровому мистецтві є предметом досліджень А. Лащенка, П. Ковалика, А. Мартинюка, І. Шатової, Н. Синкевич, П. Муравського, Л. Сенченко, О. Бенч, Г. Шибанова та інших.

Метою статті було з'ясувати рівень впливу традицій національного хорового мистецтва на формування фахових компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва, зокрема обґрунтувати роль української хорової культури у розвитку його професійно-виконавських, диригентських, педагогічних та художньо-естетичних якостей.

Методологічну основу дослідження становить сукупність взаємопов'язаних наукових підходів:

- культурологічний підхід дає змогу розглядати хорове мистецтво як феномен національної культури, що формує духовно-ціннісні орієнтири майбутнього вчителя;

- аксіологічний підхід орієнтує підготовку студентів на засвоєння системи морально-естетичних цінностей, втілених у хоровій творчості;

- компетентнісний підхід визначає структуру фахової підготовки через розвиток професійних компетентностей – диригентсько-хорових, вокально-виконавських, художньо-інтерпретаційних, педагогічно-комунікативних;

- діяльнісний підхід передбачає активне включення студентів у практичну хорову діяльність, що сприяє формуванню професійних умінь через безпосередній творчий досвід.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Національне хорове мистецтво, його багаторічні традиції, досвід видатних представників хорового виконавства, композиторської школи, діячів культури та провідних педагогів-практиків мають надзвичайно вагоме значення для України як на державному, так і на світовому рівнях, зокрема як культурний феномен, чинник ідентичності та потужний інструмент культурної дипломатії у світі.

Хоровий спів – один із найглибших проявів української культури, так званий культурний код українців, жива пам'ять нації, що бере свій початок у фольклорі, народних традиціях, обрядових піснях, козацьких думах, церковних наспівах, тощо. Саме за допомогою хорового мистецтва український народ виражає власну духовність, переживає історичні події, формує ціннісні ідеали, моральні принципи та колективне відчуття єдності.

Попри високу художню цінність та визнання українських хорових колективів у світі, цей феномен залишається недостатньо осмисленим, зокрема як інструмент культурної дипломатії, репрезентації держави у світі. У добу гібридних комунікацій, коли імідж країни часто формується через символічні культурні маркери, хорове мистецтво може виконувати функцію «м'якої сили», впливаючи на сприйняття України за кордоном через естетичний досвід і емоційний резонанс (Малюцький, 2025, с. 182).

Українське хорове мистецтво – це культурний феномен, у якому органічно поєднуються народне багатоголосся, композиторські традиції, стилістичні течії та духовно-обрядова спадщина. Головними учасниками цього процесу є: *композитор* (автор), який пише музику, *виконавець/виконавці*, котрі її презентують та *слухачі*,

які споживають мистецький продукт, надають зворотній відгук та оцінюють їхню спільну творчу діяльність.

Композиторська хорова школа в Україні має потужну ретроспективу розвитку: починаючи від виникнення перших зразків церковної музики на теренах Київської Русі, зокрема знаменного розспіву, псалмів і кантів (**Максим Березовський, Дмитро Бортнянський, Артемій Ведель**), до періоду формування професійної традиції, становлення національної школи (**Микола Лисенко, Кирило Стеценко, Микола Леонтович, Яків Степовий, Олександр Кошиць**), розвитку фахової освіти (**Борис Лятошинський, Левко Ревуцький**), пошуку нових стилістичних течій та новаторських рішень, які активно впроваджуються сьогодні представниками сучасного періоду (**Мирослав Скорик, Валентин Сильвестров, Богдана Фільц, Ганна Гаврилець, Євген Станкович, Віктор Степурко, Богдана Фроляк, Леся Дичко** та інші).

Вагоме значення для успішного розвитку національного хорового мистецтва складає виконавська діяльність професійних академічних (народних) колективів, які активно популяризують українську культуру, формують нове бачення музичної традиції, знайомлять слухачів із кращими зразками пісенної творчості як в Україні, так і за її межами.

Серед них національна капела України «Думка», муніципальний академічний хор «Київ», академічний камерний хор «Хрещатик», камерний хор «Credo», камерний хор «Moravski», академічний хор ім. Платона Майбороди Національної радіокомпанії України, академічний хор студентів кафедри академічного хорового мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв «ANIMA», муніципальна чоловіча хорова капела України ім. Л. М. Ревуцького, державна заслужена академічна капела України «Трембіта», львівська державна академічна чоловіча хорова капела «Дударик», львівський муніципальний хор «Гомін», муніципальний камерний хор «Галицькі передзвони», академічна хорова капела «Орея» та багато інших.

У закладах фахової передвищої та вищої освіти України, відповідно до змісту освітньо-професійної програми *A4 Середня освіта (A4.13 Мистецтво. Музичне мистецтво)*

кваліфікаційну підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва закладу загальної середньої освіти забезпечують освітні компоненти циклу професійної підготовки, зокрема музично-теоретичного (основи теорії музики, сольфеджіо, гармонія, історія зарубіжної та української музики), інструментального (основний та додатковий музичний інструмент, акомпанемент), та диригентсько-хорового (хорове диригування, хорознавство, практична робота з хором, хоровий клас та постановка голосу).

Окрім обов'язкових дисциплін, які належать до диригентсько-хорової підготовки, студенти мають змогу обирати додаткові освітні компоненти за власним вільним вибором (вибіркові), до яких належать оркестровий клас, хорове аранжування, практикум з читання хорових партитур, історія хорової літератури та хорового мистецтва, методика викладання фахових дисциплін, методика дитячого хорового навчання та виховання, виконавська (хорова) практика. Даний перелік є змінним, оскільки варіюється залежно від стандарту вищої освіти за обраною спеціальністю, особливостей освітньої програми та її цілей, кадрового потенціалу, матеріально-технічної бази ЗВО, потреб ринку праці та роботодавців, академічної автономії та законодавчих вимог.

Така практика сприяє індивідуалізації їхньої освітньої траєкторії, забезпечення академічної свободи, поглибленню професійних компетентностей, міждисциплінарній інтеграції, підвищенню мотивації до процесу навчання, формування конкурентоспроможного фахівця, дотримання стандартів вищої освіти.

У процесі диригентсько-хорової підготовки студентів найбільш широко розповсюдженими та звичними для всіх є поняття **«керування хором»** або **«управління вокально-хоровим колективом»**, які активно використовуються у науково-методичній літературі, зокрема у працях видатних українських хормейстерів та педагогів-практиків серед яких М. Колесса, О. Коломоець, Л. Костенко, А. Мархалевський, К. Пігров, С. Світайло, Л. Шумська та багато інших.

Керування хором визначається як організація та здійснення репетиційної, концертно-виконавської та конкурсної (за наявності) діяльностей, в основі яких першочергового

значення набувають рівень сформованості диригентсько-мануальної техніки, розвиток музично-теоретичної бази знань, оволодіння методичними прийомами проведення практичної вокально-хорової роботи з учасниками творчого процесу. (Ярмолюк, 2024, с. 100).

Як бачимо, з огляду на це у подальшій професійній діяльності нинішні студенти матимуть змогу працювати з вокально-хоровими колективами різного типу, виду та складу, що функціонують на базі закладів дошкільної, загальної середньої, мистецької позашкільної, фахової передвищої та вищої освіти, церковних організацій та установ (різних конфесій та проповідувань), будинків (палаців) культури (селища, району, міста, області), а також є окремими аматорськими чи професійними хоровими колективами локального, регіонального чи всеукраїнського (світового) рівнів. Саме через це, сукупність якостей майбутнього керівника, його здібності, вміння та навички – є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців, педагогів, музикантів та мистецтвознавців (Ярмолюк, 2024, с. 101).

Науковий дискурс трактує поняття *«фаховий компетенцій»* майбутнього вчителя музичного мистецтва як інтегративну характеристику особистості, яка охоплює сукупність знань, умінь, навичок, професійно-ціннісних орієнтацій, досвід творчої діяльності та здатність до педагогічної рефлексії (О. Олексюк, І. Растрігіна). Формування таких компетентностей не є можливим без звернення до національного художньо-естетичного контексту, у якому майбутній педагог осмислює власне професійне значення, а отже традиції українського хорового мистецтва є не лише навчальним матеріалом, а й педагогічним засобом розвитку професійної культури студента.

Серед спеціальних професійних компетенцій майбутнього вчителя музичного мистецтва, які формуються у процесі фахової диригентсько-хорової потрібно зазначити:

- диригування різних вокально-хорових творів за жанром, стилем, епохою, рівнем складності та іншими характеристиками;
- самостійний підбір вокально-хорового репертуару для виконання;
- робота з хоровою партитурою (гра на фортепіано, спів окремих хорових партій, написання розгорнутої анотації тощо);

- здійснення деталізованого аналізу хорової партитури (історико-стилістичного, музично-теоретичного, вокально-хорового та виконавського);

- вдосконалення виконавських можливостей здобувача освіти (гра на основному та додатковому музичних інструментах (за наявності), постановка голосу, диригентсько-мануальна техніка);

- розвиток організаторських здібностей для проведення репетиційної та концертної видів діяльності;

- розвиток артистизму та здійснення власної інтерпретації хорового твору;

- здатність здобувача освіти до самоаналізу, самоконтролю та самооцінювання;

- інтеграція міжпредметних зв'язків у професійній діяльності (Ярмолюк, 2024, с. 120).

Диригентсько-хорова підготовка пройшла безліч етапів свого становлення протягом багатьох століть та набула сучасних рис в 40-х роках, коли були сформовані або відновлені кафедри хорового диригування в консерваторіях Києва, Одеси, Львова, Харкова. У цей період почали формуватися та закладатися основи шкіл хорового виконавства, які були сформовані завдяки діяльності послідовників видатних диригентів М. Колеси, О. Кошиця, К. Пігрова та композиторів-шестидесятників – Л. Грабовського, Л. Дичко, І. Карабиця, Є. Станковича, М. Скорика та інших (Мартинюк, 2024, с. 50).

В Україні сформувалися чотири основні регіональні хорові школи, які ґрунтуються на традиціях, що склалися протягом багатьох століть і набули сучасних рис у середині ХХ ст., осереддям яких стали диригентсько-хорові кафедри консерваторій та провідні хорові колективи – київська, одеська, львівська, харківська.

Засади професійної диригентсько-хорової освіти були висвітлені у науково-методичних працях видатних фундаторів хорового мистецтва, які систематизували власний мистецький і педагогічний досвід, окреслили ключові особливості диригентської техніки та вокально-хорової роботи з хоровими колективами. До таких належать зокрема «Основи техніки диригування» Миколи Колесси, «Керування хором» Костянтина Пігрова, «Моя хорова школа: методика академічного хорового співу» Павла Муравського.

Ефективне впровадження традицій українського хорового мистецтва в освітній процес

вимагає створення цілісної системи педагогічних умов, спрямованих на формування професійної, художньо-естетичної та національно свідомої особистості майбутнього педагога-музиканта:

1. Знайомство з кращими зразками української класичної та сучасної хорової музики під час опанування програмового матеріалу з хорового диригування, хорового класу та практичної роботи з хором, що сприяє збереженню національних традицій, забезпечує формування емоційно-ціннісного ставлення до культурної спадщини.

2. Організація навчальних студентських хорових колективів як простору реалізації національно-культурних традицій, що є важливим чинником професійного становлення майбутніх фахівців. Хор стає лабораторією творчого пошуку, де студенти опановують навички спільного музикування, художньої інтерпретації, комунікації та лідерства. Спільне виконання українських хорових творів сприяє засвоєнню специфіки національної манери звучання, стилістики та сценічної культури.

3. Використання методів проектного навчання, інтеграції мистецтв і міжпредметних зв'язків (музика – історія – література) поглиблює пізнавальний інтерес студентів, стимулює їх до самостійного дослідження історико-культурного контексту хорової творчості. Такий підхід формує цілісне уявлення про мистецьке явище як синтез духовних і культурних сенсів, сприяє розвитку критичного мислення та творчої ініціативи.

4. Формування творчої мотивації та професійної рефлексії майбутнього вчителя через призму національної хорової культури є ключовою умовою виховання висококваліфікованого педагога-музиканта. Залучення до осмислення цінностей українського хорового мистецтва стимулює студентів до самовдосконалення, формує у них потребу в творчій самореалізації та здатність усвідомлювати педагогічну діяльність як культуротворчий процес.

Отже, педагогічні умови ефективного використання традицій хорового мистецтва у підготовці майбутніх учителів музики передбачають органічне поєднання змістових, організаційних та особистісно-мотиваційних аспектів навчання. Реалізація цих умов сприяє формуванню компетентного, духовно багатого та національно свідомого фахівця, здатного продовжувати й розвивати традиції української хорової культури в сучасному освітньому просторі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження підсумовано основні положення щодо педагогічних умов ефективного використання традицій українського хорового мистецтва в освітньому процесі. Доведено, що інтеграція хорової спадщини у професійну підготовку майбутніх учителів музики сприяє формуванню їхньої художньо-естетичної культури, професійної компетентності, креативності та національної самосвідомості.

Традиції українського хорового мистецтва є важливим чинником становлення компетентного, духовно багатого та творчого вчителя музичного мистецтва. Вони забезпечують нерозривний зв'язок між освітнім процесом і культурною ідентичністю нації, формують здатність педагога виступати носієм і продовжувачем духовних цінностей українського народу.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробленні методичних моделей упровадження національних хорових традицій у систему професійної підготовки вчителів мистецьких спеціальностей, а також у здійсненні порівняльного аналізу української та європейських хорових шкіл. Це дозволить поглибити наукове розуміння процесів формування культурно-професійної ідентичності майбутніх педагогів і створити ефективні методичні інструменти для розвитку хорової освіти в умовах сучасної педагогічної парадигми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар Є. М. Художньо-стильовий синтез як феномен сучасної хорової творчості : монографія. Одеса : Астропринт, 2019. 388 с.
2. Віла-Боцман О. П. Становлення сучасного хорового диригента: традиції школи та новітні виконавські вимоги. Vocal and choral art and education: historical research, performance concepts, modern trends: Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2024. P. 90–111.

3. Малюцький В. О. Хорове мистецтво як елемент культурного бренду України: традиції, трансформації, перспективи. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 2. С. 181–187.
4. Мартинюк А. К. Регіональні диригентсько-хорові школи в Україні: порівняльний аналіз. *Південноукраїнські мистецькі студії. Науковий журнал*. 2024. №1. С. 47–51.
5. Шкоба В. А. Модернізація диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва: сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми розвитку українського та зарубіжного мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти*: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (с. Світязь Шацького району Волинської області, 24–26 травня 2024 року) ; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 279–282.
6. Ярмолук О. В. Методичні засади формування навичок хорового менеджменту студентів педагогічних коледжів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 014 Середня освіта (музичне мистецтво). Київ, 2024. 251 с.

REFERENCES:

1. Bondar Ye. M. (2019). Khudozhno-stylovyi syntezy yak fenomen suchasnoi khorovoi tvorchoosti [Artistic and stylistic features of contemporary choral music]: monohrafiia. Odesa: Astroprint. 388. [in Ukrainian].
2. Vila-Botsman O. P. (2024). Stanovlennia suchasnoho khorovoho dyryhenta: tradytsii shkoly ta novitni vykonavski vymohy [Features of training a modern choral conductor]. Vocal and choral art and education: historical research, performance concepts, modern trends: Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". 90–111. [in Ukrainian].
3. Maliutskiy V. O. (2025). Khorove mystetstvo yak element kulturnoho brendu Ukrainy: tradytsii, transformatsii, perspektyvy [Traditions, transformations, and prospects of Ukrainian choral art]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*: nauk. zhurnal. № 2. 181–187. [in Ukrainian].
4. Martyniuk A. K. (2024). Rehionalni dyryhentsko-khorovi shkoly v Ukraini: porivnialnyi analiz [Comparative analysis of conducting and choral schools in Ukraine]. *Pivdennoukrainski mystetski studii. Naukovyi zhurnal*. №1. 47–51. [in Ukrainian].
5. Shkoba V. A. (2024). Modernizatsiia dyryhentsko-khorovoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva: suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku [Reforming conducting and choir training for future music teachers]. *Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho ta zarubizhnoho mystetstv: kulturolohichni, mystetstvoznachnyi, pedahohichni aspekti*: materialy IX Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (s. Svitiaz Shatskoho raionu Volynskoi oblasti, 24–26 travnia 2024 roku); Volynskiy natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky. Lviv – Torun: Liha-Pres. 279–282. [in Ukrainian].
6. Yarmoliuk O. V. (2024). Metodychni zasady formuvannia navychok khorovoho menedzhmentu studentiv pedahohichnykh koledzhiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [conducting and choral training for students of higher education institutions] : dys. ... kand. ped. nauk : 014 Sereдня osvita (muzychne mystetstvo). Kyiv. 251. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025